

UNIVERSITATEA BABEȘ–BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ STUDII DE HUNGAROLOGIE

Teză de doctorat

REZUMAT

„Breșă de nepătruns”. Narațiunea metaleptică în opera lui Attila Bartis

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Egyed Emese

Doctorand:

Biró (Szabó-Biró) Brigitta

Cluj-Napoca

2025

Cuprins

„Breșă de nepătruns”. *Narațiunea metaleptică în opera lui Attila Bartis* **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

„Az áthidalhatatlan rés”. *Metaleptikus elbeszélésmódok Bartis Attila műveiben* **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

1. Introducere **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 1.1. Cadrul teoretic, literatura de specialitate **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 1.2. Ipoteze **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 1.3. Structura disertației **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
2. Metalepsa ca trăsătură a ficțiunii postmoderne **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 2.1. Despre concept **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 2.2. Metalepsa în opera lui Attila Bartis **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 2.3. Adresarea ca metalepsă performativă în opera lui Attila Bartis **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
3. Narațiunea vizuală în opera lui Attila Bartis **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 3.1. Introducere. Importanța disciplinelor artistice diferite **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 3.2. Scrierea și fotografia în opera lui Attila Bartis **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 3.3. Texte asemănătoare imaginilor și imagini asemănătoare textelor în opera lui Attila Bartis **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 3.4. Ekphrasis în opera lui Attila Bartis **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 3.5. Relația metaleptică dintre scriere și imagine în „*Sfârșitul*” **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 3.6. Camera lui András Szabad ca extensie a corpului **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 3.7. Metalepsa picturală **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 3.8. Importanța ilustrației de copertă a volumelor **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 3.9. Importanța expoziției „*Moștenirea Engelhard*” **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
4. Analiza naratologică-dramatică a operei „*Rendezés*” a lui Attila Bartis. Banda lui Möbius ca principiu organizator al textului **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 4.1. Dispozitive narative: imersiune, metalepsis și mise en abyme în „*Rendezés*” **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 4.2. Drama ca bandă Möbius **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 4.3. Drama autoreflexivă ca dramă de atelier și ca bandă a lui Möbius **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
 - 4.4. Recepția lui „*Rendezés*” **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
5. Autoreflexivitatea postmodernă în operele lui Attila Bartis. Romanul care se scrie pe sine ca poveste de tip bandă a lui Möbius **Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

- 5.1. „Tihna” și „Sfârșitul” ca povești de bandă a lui Möbius**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 5.2. „Plimbarea” ca poveste de bandă a lui Möbius**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 5.3. Fotografia în contextul scrierii. „Romlás” ca poveste de bandă a lui Möbius în dialog cu „Rendezés” și cu romanele**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 5.4. Actul scrierii și fotografia ca sentință de moarte în lucrările lui Attila Bartis**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 5.5. Actul scrierii și fotografia ca metaforă a nașterii în lucrările lui Attila Bartis.....**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 5.6. Prezența naratorului necreditabil și labirintul ca motiv al scrierii**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
6. Interpretare metanarativă**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 6.1. „Episoade (...) care se repetă la nesfârșit, ca șirurile de la tricotaj – unul pe față, unul pe dos.”.....**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 6.2. Attila Bartis și mitologia personală**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 6.2.1. Rolul identificator al numelor și natura lor repetitivă. Practica numirii în lucrările lui Attila Bartis.....**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 6.2.2. „Ceea ce apare pe hârtie se întâmplă în interior.” Elemente autobiografice ca parte a mitologiei private.....**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 6.3. Metanarațiunea ca trăsătură epimodernă**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
7. Omul fără aură. Experiența lipsei de rădăcini și a lipsei sentimentului de a fi acasă în opera lui Attila Bartis. Încercări de canonizare**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 7.1. Omul fără aură**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 7.2. Granițele identității și granițele dintre personaje în lucrările lui Attila Bartis**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 7.3. Vocea comună a naratorilor. Naratorii romanelor ca disidenți ai propriei existențe și ai mediului lor.....**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 7.4. Perspectivă istorică**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 7.4.1. Importanța istoriei în formarea identității. Colaborarea cu regimul comunist ca experiență a dezrădăcinării.....**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 7.4.2. Attila Bartis și proza despre schimbarea regimului politic**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 7.5. Attila Bartis și tendința post-bodorană**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 7.6. De la postmodernism la epimodernism. Trăsături stilistice în opera lui Attila Bartis**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
8. Rezumat, concluzii.....**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

9. Bibliografie**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 9.1. Lucrările lui Attila Bartis (cărți, expoziții, scrieri ocazionale, fotografii disponibile pe internet).....**Hi
ba! A könyvjelző nem létezik.**
- 9.2. Referințe la alte lucrări literare și artistice.....**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 9.3. Interviuuri cu Attila Bartis. Laudații pentru autor. Prefețe, discursuri de deschidere.....**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 9.4. Studii, critici și recenzii despre lucrările lui Attila Bartis**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**
- 9.5. Alte referințe.....**Hiba! A könyvjelző nem létezik.**

Cuvinte cheie: Attila Bartis, literatura maghiară contemporană, fotografie, relația dintre text și imagine, metalepsa, banda Möbius, mitologia personală, metanarațiune, proza despre schimbarea regimului politic, tendința post-bodorană.

Rezumat

Attila Bartis este o figură inevitabilă în literatura maghiară contemporană. A fost distins cu mai multe premii și burse, iar operele sale, inclusiv cel mai cunoscut roman al său, *A nyugalom* (*Tihna*), au fost traduse în numeroase limbi. Este autorul a trei romane (*A séta – Plimbarea*, 1995; *A nyugalom – Tihna*, 2001; *A vége – Sfârșitul*, 2015), două culegeri de povestiri (*A kéklő pára – Aburul albăstrui*, 1998; *A Lázár apokrifek – Apocrifele lui Lazăr*, 2005), trei piese de teatru (*Romlás – Depravare*, 2009; *Rendezés – Regia*, 2016; și *A félszent*, 1995 scrisă în colaborare cu István Kemény), o carte de discuții, de asemenea scrisă împreună cu István Kemény (*Amiről lehet*, 2010), un volum autobiografic despre fotografie (*Az eltűnt idő nyoma*, 2019), și, pe lângă expozițiile sale (*Az Engelhard-hagyaték – Moștenirea Engelhard*, 1996; *Photo Pygmalion*, 1998; *33 Fotográfia*, 2007; *A világ leírása, részlet*, 2016; *A szigeteken*, 2018; *Wayang Orang*, 2024), patru albume foto (*Anyám, Kleopátra – Mama mea, Cleopatra*, 2003; *A csöndet úgy – Liniștea așa*, 2010; *A világ leírása, részlet*, 2016; *A szigeteken*, 2018). De asemenea, povestirile sale au apărut într-un volum autopublicat, intitulat *Tizenegy novella* (2010), dar fragmente din acesta pot fi găsite și în *A kéklő pára* și *A Lázár apokrifek*.

Printre scrierile sale, *A séta – Plimbarea* povestește despre evadarea, maturizarea și confruntarea cu moartea a unui copil singuratic, respins de toată lumea; *A kéklő pára* prezintă, într-o atmosferă de realism magic, „minciuni”, povestiri de origine, povestiri despre moarte; *A nyugalom – Tihna* descrie relația nesănătoasă dintre o mamă și fiul ei care locuiesc sub același acoperiș, *A Lázár apokrifek* ne vorbește despre Dumnezeu (sau inexistența acestuia) în douăsprezece schițe din douăsprezece luni, *Amiről lehet* abordează importante aspecte sociale, politice, etice și istorice legate de artă prin intermediul biografiilor celor doi autori (Bartis–Kemény), *A vége – Sfârșitul* descrie povestea devenirii sale ca fotograf și a pierderii rudelor apropiate ale protagonistului, iar *Az eltűnt idő nyoma* cuprinde „o sută de fițiuci” despre relația autorului cu fotografia, prin intermediul cărora dobândim totodată o perspectivă asupra biografiei sale. Piesa de teatru *A félszent* abordează evenimentele de după o cruciadă medievală, aducerea flăcării sfinte la Florența și antropomorfizarea miracolului, drama *Romlás*, urmărește ultimele luni și moartea unui fotograf celebru (procesul de creare a unei ultime opere de artă monumentale, de

30.000 de fotografii), iar *Rendezés* ne oferă o privire din culise la o repetiție a unei piese de teatru de către un regizor și actorii săi.

Printre expoziții, *Az Engelhard-hagyatéka – Moștenirea Engelhard* cuprinde douăzeci și patru de portrete de scriitori, douăzeci și două de portrete de femei (al douăzeci și treilea fiind un fundal negru) și o culegere de texte, fiind în prezent deținută de Muzeul Literar Petőfi, cele nouă fotografii din *Photo Pygmalion* (pentru care a fost realizată o singură mărire) se află în proprietatea autorului, *33 Fotográfia* prezenta un extras din jurnalul fotografic publicat ulterior, intitulat *A csöndet úgy – Liniștea așa*, iar în cadrul *Wayang Orang* au fost expuse portrete de atelier ale oamenilor javanezi. De asemenea, două dintre expoziții au fost publicate într-o carte de fotografie, denumită *A világ leírása, részlet*, care, conform preambulului scris de István Kemény, compilează fotografii realizate între anii 2013 și 2015 în diferite părți ale lumii (Berlin, Budapesta, Taiwan, Java, Bali, Beijing și Târgu Mureș), și *A szigetek*, un album foto cu peste două sute de fotografii, având ca locații principale insulele din jurul Mării Java. *Anyám, Kleopátra – Mama mea, Cleopatra* este unic printre albume prin faptul că reunește fotografii realizate de autor în timpul repetițiilor pentru o adaptare teatrală a piesei *A nyugalom – Tihna*.

Actualitatea lucrării mele constă în faptul că analizează întregul corp de opere de artă legate de Attila Bartis, le examinează ca un ansamblu organic și creează o receptare de tip monografie în dialog cu discursul critic asupra activității sale, explorând și cartografiind creațiile sale. Până în prezent, nu există nicio lucrare de interpretare a tuturor scrierilor lui Bartis și nici vreun studiu de amploare care să abordeze pe lângă scrierile sale și albumele sale fotografice. Unele dintre lucrările lui Bartis, cum ar fi drama *Rendezés*, au primit, pe nedrept, puține reacții critice, dar la fel s-a întâmplat și cu fotografiile din *Az Engelhard-hagyatéka*, care conțin portrete uitate de scriitori și care, în opinia mea, constituie un document istoric literar de mare importanță, motiv pentru care mi-am propus să compensez această lacună prin prezenta lucrare. Consider că ultimii treizeci de ani (primul roman al autorului, *A séta* a fost publicat în 1995) reprezintă suficient timp pentru a putea aborda opera sa și schimbările din literatura maghiară contemporană cu suficientă distanță, pe care am considerat necesar să le iau în considerare în această cercetare.

Deoarece operele de până în prezent ale autorului, după cum am menționat, se întind pe aproape treizeci de ani, inclusiv fotografiile (*A séta*, 1995 – *Wayang Orang*, 2024), durata lucrărilor deschide mai multe posibilități de interpretare, putându-se discuta despre validitatea simultană a mai multor concepte. Voi evidenția unul dintre acestea în cadrul prezentei lucrări, și

anume utilizarea recurentă a metalepsei ca tehnică narativă. Am ales această noțiune deoarece procedurile narrative din prozele lui Bartis (în special metalepsa) au un rol în organizarea sensului, după cum indică paratextul și titlul dramei *Rendezés* (accentul piesei este pus pe actul însuși al regizării, opera încercând astfel să dărâme granițele nivelurilor narrative). Fenomenul metalepsei poate fi remarcat în structură, în transgresarea diferitelor niveluri narrative, în demontarea liniarității narațiunilor, în combinarea mediilor (fotografie și scris) și în diferite situații de frontieră (de exemplu, frontiere identitare). În operele lui Bartis se regăsesc metalepse performative (adresarea către cititor), metalepse între text și imagine (texte vizuale, imagini care fac aluzie la textualitate, ekphrasis, metalepse vizuale), a căror serie, după Françoise Lavocat, poate fi denumită în mod colectiv metalepsă intermedială, dar întâlnim și narațiuni onirice, transgresiuni între elementele autobiografice și lumea ficțională, și metalepsa joacă un rol major chiar în reprezentările tranzițiilor istorice.

În contextul metalepsei și al operelor, folosesc o expresie bartisiană importantă, și anume „breșă de nepătruns” („az áthidalhatatlan rés”; *A vége*: 322; Sfârșitul: 302), pe care am ales-o ca titlu, deoarece această expresie cuprinde metaforic tot ceea ce reprezintă arta lui Attila Bartis. Conform romanului *A vége*, acest „breșă de nepătruns” este pretutindeni (în scriitură, în fotografie, în relațiile umane, în transcendență, chiar și în înțelegere și în căutarea de indicii), cea mai fundamentală componentă a universului, pe care eu o apreciez ca fiind cea mai esențială proprietate a microcosmosului bartisian. „Breșă de nepătruns” se manifestă și în mod individual, în anumite lucrări, în anumite motive. Se manifestă în diferența dintre imagine și viziune, în transpunerea în imagine a adevăratului, celui mai personal autoportret. Acest gol este un spațiu vacant iserian în așteptarea de a fi ocupat, o lacună bodoriană, o elipticitate, o poziție creativă voyeuristică, sentimentul străinătății, trăirea alienării în propriul cămin, o disidență *malgré soi* a subiecților incapabili de a ajunge la ei înșiși. Breșă de nepătruns este, într-adevăr, problema fundamentală a procesării morții, a artei funerare, este esența inspirației, a procesului artistic, prezența transcendenței, prin intermediul scriiturii și fotografiei, ca o încercare de a transforma invizibilul în vizibil. Această încercare de a atinge breșă de nepătruns reprezintă de fapt ars poetica lui Attila Bartis.

Însăși utilizarea metalepsei (care servește drept tropă, principiu organizatoric în cadrul operelor), narațiunea metaleptică, poate fi interpretată ca un gol de netrecut, deoarece esența acestei tehnici narrative constă tocmai în formarea unei granițe, care în cele din urmă este înlăturată,

estompată. Suntem conștienți că există o graniță (fie ea între narațiuni sau vocile personajelor, între compoziții stratificate ale fotografiilor sau granițe identitare), dar în același timp, nu o percepem. „Breșa de nepătruns” este o bandă Möbius: chiar dacă pornim pe o cale interpretativă, ne regăsim pe partea originală, astfel încât întrebări existențiale precum „ce este adevărul”, „ce este subiectul”, „ce este arta”, „ce este ficțiunea”, „ce este realitatea”, „ce este trauma istorică individuală sau colectivă”, așa cum sunt formulate în textele și fotografiile lui Bartis, devin irezolvabile. Lucrarea mea este, de fapt, o încercare de a crea o punte între opera de artă și receptorul acesteia, precum însăși întreaga operă este mereu produsul unui astfel de efort, și anume tentativa de a atinge acel gol de netrecut.

Nu m-am bazat doar pe discursurile teoretice din ultimii ani, ci am luat în considerare și tendințele care ar fi putut influența activitatea lui Attila Bartis în ultimii treizeci de ani. Lucrarea mea nu vizează exclusiv fenomenul metalepsei în operele lui Bartis, ci este doar unul - deși cel mai accentuat - dintre punctele de legătură prin care îmi doresc să interpretez corpusul de texte și fotografiile sale ca pe o unitate. În afară de perspectivele metalepsei (Gérard Genette, François Lavocat, John Pier, Marie-Laure Ryan, Werner Wolf), în interpretarea scrierilor voi face referire la Nicolas Bourriaud, Michel Foucault, Wolfgang Iser, Brian McHale, Jacques Lacan, Jean-François Lyotard, iar în ceea ce privește fotografia, la concepțiile formulate de Roland Barthes și Susan Sontag, dar și André Bazin, Walter Benjamin, Jean Alphonse Keim și Siegfried Kracauer.

Examinând în ansamblu arta lui Attila Bartis, studiul meu se va concentra pe crearea unei mitologii personale, pe elementele autobiografice accentuate, pe similitudinea cu arta funerară, pe contextul istoric, pe practica căutării lui Dumnezeu, pe poziția omniprezentă a creatorului divin, pe posibilitățile de canonizare a operei și pe tematizarea de către Bartis a reminiscenței și importanței diferitelor discipline artistice. Attila Bartis plasează un mare accent pe arta ca atare, pe auto-reflecția acesteia și pe faptul că tot ceea ce creează el este o operă de artă, în spatele căreia el intenționează în mod clar să fie. Pe această bază pot fi interpretate, de asemenea, elementele autobiografice și mitologia personală.

Subiectul și tema constantă a operei lui Bartis este Arta cu majusculă, modul în care interacționează diferite discipline artistice (intertextualitate, intermedialitate, transmedialitate, interferența artelor) și modul în care acestea afectează individul, receptorul și creatorul. Întrucât scriitura și fotografia au o importanță egală în arta lui Attila Bartis, este evident că aceste două forme de artă se influențează reciproc într-un soi de relație scripto-vizuală și metaleptică. Acest

lucru se regăsește, de exemplu, în liminalitatea dintre genuri din *A csöndet úgy* (fotografii de jurnal), în jocul din titlul *A világ leírása, részlet* (*Descrierea lumii, fragment*), în întregul volum *Az eltűnt idő nyoma*, deoarece acest volum abordează relația autorului cu fotografia cuprinzând elemente autobiografice, sau în modul în care István Kemény interpretează unele dintre fotografiile lui Attila Bartis drept poezii cu ocazia publicării albumului foto *A szigeteken*. Fotografia funcționează, totodată, ca subiect, ca tehnică narativă în operele de ficțiune scrise, întrucât viziunea personajelor este uneori fotografică, narațiunea este de asemenea fotografică, redând senzația de mișcare a camerei, ceea ce implică și dublarea naratorului.

Un aspect central este crearea Operei de Artă, care marchează problema de bază a ceea ce înseamnă, cu adevărat, actul de a crea artă: omor, voyeurism, excluziune, poziția divină de creator, promisiunea unei noi vieți, sau, dimpotrivă, o condamnare necruțătoare la moarte. De fapt, în creațiile lui Bartis totul este o operă de artă (în multe cazuri chiar și apariția autorului, despre care s-a vorbit în introducere). Arta este, prin urmare, o chestiune vitală. Ea se reflectă în portretele personajelor, deoarece aproape toți sunt artiști (Andor Baár, Andor Weér, András Farkas, regizorul János, András Szabad, Rebeka Weér, Judit Weér, Engelhard, Kornél Erdős, Éva Zárai etc.), locațiile sunt, de asemenea, opere de artă (anticariatul József és Testvére, apartamentul lui Andor Weér plin cu echipamente de teatru, camera, adică muzeul personal al lui András Szabad, studioul de fotografie al lui András Farkas, cadrul de bază al piesei *Rendezés*, scena), dar se conturează arta ca temă, transformând romanele și dramele în romane și drame de artist. În același timp, ele devin romane de atelier și drame de atelier, deoarece dau adesea senzația că ele se creează în prezent, în fața cititorului și a spectatorului, adică actul de a scrie și de a fotografia (adesea un act de penitență, de confesiune, de triaj spiritual, dar și un exercițiu de autolichidare) devine poveste. Protagonistul ficțiunii constituie ficțiunea însăși, iar aceasta, conform științei naratologiei, este o poveste în bandă Möbius (care, după cum am văzut, nu este singulară nici în literatura mondială, nici în literatura maghiară). Examinând specificitățile dramei și romanului care se scriu pe sine, se constată că naratorii (Andor Baár în cazul romanului *A séta*) sunt personajele propriei lor ficțiuni și, în același timp, voyeurii lumii ficționale, evidențiind experiența de marginalizare a individului dornic de a se identifica.

Din punctul de vedere structural al lucrării mele, în al doilea capitol major (după introducere), intitulat „Metalepsa ca trăsătură a ficțiunii postmoderne”, voi prezenta mai întâi istoria cercetării conceptului de metalepsă, de la apariția acestuia până la cele mai recente

menționări, și voi discuta despre istoria dezvoltării sale (de la retorica clasică la naratologie și teoria ficțiunii) și diversele sale forme. Tot în acest capitol, voi prezenta două pasaje din bibliografia lui Bartis care pot fi clar interpretate drept metalepse narative, după care mă voi îndrepta către adresarea cititorului ca destinatar ca tehnică narativă postmodernă, care poate fi identificată ca metalepsă performativă.

În al treilea capitol, „Narațiunea vizuală în opera lui Attila Bartis”, voi analiza vizualitatea regăsită în textele lui Attila Bartis, precum și fotografiile concrete. Voi examina cele mai importante două componente ale artei autorului, scrisul și fotografia, și relația dintre cele două, interferența metaleptică, contaminarea mediilor care afectează întreaga biografie. Voi prezenta situațiile de graniță care rezultă în ekphrasis, texte pitorești și imagini textuale. În același capitol, mă voi concentra și asupra importanței ilustrațiilor copertilor volumelor Bartis și asupra importanței *Az Engelhard-hagyaték*.

În al patrulea capitol, intitulat „Analiza naratologică-dramatică a operei *Rendezés* a lui Attila Bartis. Banda lui Möbius ca principiu organizator al textului”, voi aborda drama *Rendezés*, pe nedrept subapreciată, dintr-o perspectivă naratologică, având în vedere că autorul, probabil din cauza obiceiurilor sale de prozator, recurge frecvent la tehnici narative inclusiv în dramaturgie. Aceasta este opera lui Attila Bartis, care se bazează în mod evident pe metalepsă și pe una dintre manifestările acesteia, respectiv fenomenul benzii lui Möbius. Această dramă afirmă că personajele, conținutul, structura dramatică, genul și temele principale: opozițiile binare create, inseparabile, cum ar fi ficțiune-realitate, adevăr-minciună, realitate subiectivă-obiectivă, toate pot fi imaginate ca o bandă Möbius, ba chiar ca o bandă Möbius uriașă, care este însăși *Rendezés*. În text, banda lui Möbius este, de asemenea, metonimie. Ea face parte din structura semantică, nu numai ca mijloc narativ, ci și ca factor care contribuie la crearea sensului.

Al cincilea capitol, „Autoreflexivitatea postmodernă în operele lui Attila Bartis. Romanul care se scrie pe sine ca poveste de tip banda lui Möbius”, este strâns legat de capitolul patru, întrucât în acesta este abordată drama care se scrie pe sine ca gen și povestea de tip banda lui Möbius din prisma naratologiei, însă această poveste în banda lui Möbius apare și în celelalte opere (*A séta – Plimbarea*, *A nyugalom – Tihna*), *A vége – Sfârșitul*, *Romlás*), deoarece romanul care se scrie pe sine, referința la procesul creativ al autorului, este de fapt o formă de autoreflexivitate postmodernă. În contextul tehnicii scrisului și al fotografiei, sunt discutate caracterul lor aducător de moarte, paralela lor cu nașterea și motivul labirintului și al naratorului necreditabil.

Capitolul șase, așa cum sugerează titlul („Interpretare metanarativă”), oferă o interpretare metanarativă. Prin interpretare metanarativă, mă refer, pe de o parte, la rețeaua de semnificații care, de fapt, se conturează de-a lungul întregii lucrări și, pe de altă parte, la faptul că abordez operele ca pe o unitate coezivă, un fel de bandă Möbius care se întoarce în sine. În acest capitol, îmi propun să răspund la întrebarea de ce autorul revine mereu la aceleași motive (simbolismul morții, relația noastră cu moartea, căutarea lui Dumnezeu, negarea lui Dumnezeu, fotografierea norilor), la aceleași nume (Andor, András, János, Éva, Rebeka), și de ce povestirile sunt similare prin stilul de scriere și temele lor. Nu este vorba doar de faptul că biografia lui Attila Bartis este previzibilă și omogenă, nici că ar fi o încercare de a satisface cerințele societății de consum (deși nu neg existența acestor factori), ci că operele de artă se conturează ca o întregime, ca o metanarațiune, ca o narațiune maestră, fapt care se încadrează în construirea unei mitologii personale. Crearea unei mitologii personale este puternic favorizată de intimitatea care împinge limitele autobiografiei, și de pasajele și imaginile concrete care pot fi interpretate ca elemente autobiografice reale, care oferă o cale de interpretare axată pe autor. Elementele autobiografice permit, de asemenea, o privire în sfera privată, în momentele intime ale biografiei autorului. Marea Poveste bartisiană poate fi interpretată ca o metanarațiune, o narațiune maestră, și, ca atare, un fel de reîntoarcere la modernism. În acest capitol, voi discuta subiectele, motivele recurente, conglomerarea de nume asemănătoare prozei bodorene și elementele autobiografice prezente în lucrări, toate acestea contribuind la dezvoltarea metanarațiunii și, implicit, a mitologiei personale.

Urmând firul capitolului precedent, în al șaptelea, „Omul fără aură. Experiența lipsei de rădăcini și a lipsei sentimentului de a fi acasă în viața lui Bartis. Încercări de canonizare”, pornesc de la premisa că stilul lui Attila Bartis este în general introspectiv și personal, în care autointerpretarea și căutarea identității sunt teme-cheie. În capitolul șapte, așadar, problema centrală este reprezentarea în operele autorului a căutării proprii identitate și propriului loc. În cadrul acestui capitol, mă voi ocupa în principal de construcția, respectiv redefinirea subiectului în raport cu lipsa sentimentului de a fi acasă. Legat de căutarea propriului loc, voi examina bibliografia lui Attila Bartis și cu scopul de a vedea unde se situează autorul biografic în spectrul literaturii maghiare contemporane, deoarece a fost remarcat de mulți faptul că lucrările acestuia sunt greu de asociat cu o anumită ideologie, greu de clasificat într-un anumit curent.

Examinând contextul istoric, reprezentarea impactului istoriei asupra sferei private este subliniată în opere: epoca lui Kádár (*A nyugalom – Tihna, A vége – Sfârșitul*), perioada de după

revoluție (*A nyugalom*, *A vége*) și tranziția dintre cele două, nararea schimbării propriu-zise. Tocmai această tranziție este cea prin a cărei prezentare arta lui Attila Bartis poate fi pusă în paralel cu „Proza de schimbare” definită de Éva Bányai. De asemenea, în lumina contextului istoric, și anume prin reprezentarea literară nevralgică a informării (trecutul în serviciile secrete al lui András Szabad Sr. și al directorului János în *A vége* și *Rendezés*), arta lui Attila Bartis poate fi legată de așa-numita „literatură de agenți” („ügynökirodalom”) din literatura maghiară contemporană, așa cum a fost definită de Sarolta Deczki. Prin lucrările timpurii ale lui Attila Bartis (*A séta*, *A kéklő pára*), el este conectat și la curentul „post-bodoran”, de asemenea definit de Éva Bányai, unde sunt de remarcat caracteristici precum iterativitatea numelor (înrudirea numelor Baár-Baál sau András-Andor, numele Lázár ca vocea autorului și ca motiv), distorsiunea poetică, scenele apocaliptice și bizare, narațiunile nenaturale și crearea istoriei și a religiei alternative.

Privind operele în ansamblu, constat că bibliografia lui Bartis nu este chiar atât de singulară pe cât a presupus recepția acesteia de până în prezent. În ceea ce privește canonizarea bibliografiei, se poate afirma că lucrările lui Attila Bartis răspund diferit fenomenelor postmoderne și post-postmoderne, datorită diferenței temporale dintre primul și al treilea său roman (au trecut exact douăzeci de ani între primul și al treilea roman, și aproape treizeci de ani între prima operă și ultima expoziție). Prin anumite aspecte ale sale (de exemplu, utilizarea metalepsei și a benzii lui Möbius, precum și drama care se scrie pe sine și autoreflexivitatea romanului), bibliografia se încadrează armonios în literatura postmodernă maghiară, în timp ce scrierile sale ulterioare poartă caracteristicile post-postmodernului sau chiar epimodernismului. La începuturile bibliografiei, *A séta* și *A kéklő pára* încă se încadrează perfect în strategiile postmoderne (și în proza bodorană), pe când *A vége – Sfârșitul* transcende în mare parte postmodernismul, cu toate acestea, am văzut că numeroase trăsături postmoderne ornamează întregimea bibliografiei.

În general, se poate concluziona că Attila Bartis este un tradiționalist atât în privința literaturii, cât și a fotografiei. Nu se poate spune că s-ar fi îndepărtat de predecesorii săi și ar fi subvertit paradigmele literare, că ar fi experimentat cu noi tehnici în domeniul fotografiei și că ar fi introdus ceva cu totul nou în domeniul artei contemporane și al literaturii maghiare contemporane. Acest lucru nu se poate spune nici în cazul metalepsei, al romanului care se scrie pe sine și al benzii lui Möbius care pot fi legate de metalepsă, al utilizării permutării, al construcției labirintice a narațiunii, al autoreflexivității, al metaficțiunii (apogeul acestor fenomene se situează în a doua jumătate a secolului XX), al opiniilor sale despre fotografie (în acest sens, el urmează în

principal teoriile poststructuralismului, de Roland Barthes și Susan Sontag), sau al îmbinării mediilor (fotografie și scriere), deoarece, așa cum am spus, transplantarea fotografiei, a imaginii și a filmicității în literatură este o moștenire din proza lui Mészöly.

Bibliografie

Lucrările lui Attila Bartis (cărți, texte primare, expoziții, albume foto, scrieri ocazionale, fotografii disponibile pe internet)

BARTIS Attila

1996a *Az Engelhard-hagyaték*. Dorottya Galéria, Budapest, május 29–31. A Petőfi Irodalmi Múzeum tulajdonában.

1996b *Az Engelhard-hagyaték. Szöveggyűjtemény*. Dorottya Galéria, Budapest, a Műcsarnok, a Magyar Művészeti Akadémia intézménye könyvtárának tulajdonában.

1998 *A kéklő pára*. Magvető Kiadó, Budapest.

2003 *Anyám, Kleopátra*. Nemzeti Színház Kiadó, Budapest.

2010 *A csöndet úgy*. Naplóképek 2005. január – 2008. december. Magvető Kiadó, Budapest.

2012 *Nádas Péter fotóihoz*. Online: <https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/bartis-attila-nadas-peter-fotoihoz.html>, 2024. 10. 04.

2016a *Rendezés*. In *Bárka Irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat*, XXIV. (3) 96–110.

2016b *Bartis Attila megnyitóbeszéde*. A 34. Magyar Sajtófotó-kiállítás megnyitója. Online: <https://capacenter.hu/bartis-attila-megnyitobeszede/>, 2024. 09. 30.

2016c *A világ leírása, részlet*. Deák Erika Galéria, Budapest.

2017a [1995] *A séta*. Magvető Kiadó, Budapest. În limba română: *Plimbarea*. Trad. de Marius Tabacu, Editura Polirom, 2008.

2017b *Tihna* [A nyugalom]. Ford. Anamaria Pop. Polirom kiadó, Bukarest.

2018a *A szigetek*. Magvető Kiadó, Budapest.

2018b [1998] *A kéklő pára*. Novellák (1995–1998, 2006), Magvető Kiadó, Budapest.

2019a [2015] *A vége*, Magvető Kiadó, Budapest. În limba română: *Sfârșitul*. Trad. Marius Tabacu. Editura Polirom, 2017.

2019b *Az eltűnt idő nyoma*. Száz fecni 1989–2019, Magvető Kiadó, Budapest.

2019c *Mariyam*, Yogyakarta, Jáva. Online: <https://punkt.hu/2021/02/21/bartis-attila-regi-es-ujabb-munkak-2014-2019/>, 2024. 10. 03.

2021a [2001] *A nyugalom*. Magvető Kiadó, Budapest.

2021b [2005] *A Lázár apokrifek*. Tizenkét tárcsa, Magvető Kiadó, Budapest.

2021c ENCYCLOPAEDIA sőt CHRONICA RAKONCZYKA. AZAZ, MINDEN IGAZ ÉS HASZNOS TÖRTÉNETNEK SZÉP RENDBE FOGLALÁSA ÉS VILÁGRA BOCSÁTÁSA Rakonczy Bere János udvari másodpatikus és polihisztor által ráadásul komoly dokumentumokkal kiegészítve a főművel párhuzamos Appendixben (ez mind a cím, kéretik nem kurtítani. RBJ). In *Irodalmi Jelen*, XXI. (239), 2. köt. 59–67.

2021d *A színek színe*. Bartis Attila írása vörös dominanciájú Fortepan fényképek apropóján. Online: <https://hetifortepan.capacenter.hu/voros/>, 2024. 10. 16.

2021e *Személyesen – Bartis Attila író, fotográfus*. Online: <https://kultura.hu/szemelyesen-bartis-attila-iro-fotografus/>, 2024. 10. 16.

2024a *Wayang Orang*, Robert Capa Kortárs Fotográfiai Központ, Budapest, 2024. szeptember 19. – 2025. február 2. A kiállítás leírása: <https://capacenter.hu/kiallitasok/bartis-attila-wayang-orang/>, 2025. 01. 20.

2024b *A fotókon túl*. Online: https://blog.capacenter.hu/2024/11/28/bartis-attila-a-fotokon-tul/?fbclid=IwY2xjawHM6llleHRuA2FlbQIxMQABHVfqhvNYPnrR0YrZvYYlMUypsiNNh1cRraaK1HPdBC7UjpkhuTKhifkqlA_aem_hEi0i6fUIId5DCmUh6RPbpw, 2024. 12. 16.

2024c *Járvány. Vizuális napló*. Online: https://blog.capacenter.hu/2024/11/14/bartis-attila-vizualis-naplo/?fbclid=IwY2xjawHNNC5leHRuA2FlbQIxMAABHZzMMwK5FJqvQZi3uyWhR4CrPgcUeLFzOpPyeTEZCcal9y140HCtpmxQ-Q_aem_khk39WsfDIC-HJ08TcEE_g, 2024. 12. 16.

BARTIS Attila (Rendezőként)

2016d *Rendezés*. Január 30. Tompa Miklós Társulat, Marosvásárhelyi Nemzeti Színház, Marosvásárhely.

BARTIS Attila – Kemény István

1995 *A félszent*. Online: <https://mek.oszk.hu/02300/02303/02303.htm>, 2025. 02. 03.

2010 *Amiről lehet*. Magvető Kiadó, Budapest.

BARTIS Attila (a dráma és forgatókönyv írója) – Szikora János (Rendező)

2009 *Romlás*. November 3. Vígszínház, Budapest. Az idézetek forrása a Vígszínház szöveggönyve (kézirat) egyeztetve az előadással.

Referințe la alte lucrări literare și artistice

ARANY János

1853 *Ágnes asszony*. Online: <https://mek.oszk.hu/00500/00597/html/vs185302.htm>, 2025. 03. 03.

BIRÓ Zsombor Aurél

2024 *Visszatérő álmom, hogy apám vállán ébredek*. Kalligram Kiadó, Budapest.

BODOR Ádám

2022 [1992]: *Sinistra körzet*. Magvető Kiadó, Budapest.

BORBÉLY Szilárd

2014 [2004] *Halotti pompa*. Kalligram, Pozsony, Nagy Lajos formázta elektronikus könyv.

CORTÁZAR, Julio

1983 Az összefüggő parkok. In uő: *Az összefüggő parkok*. Ford. Barta Zsuzsa, Benczik Vilmos, Csép Attila. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 126-127.

ESCHER, Mauritz Cornelius

1948 *Rajzoló kezek* [Drawing Hands]. Online: <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.54237.html>, 2024. 04. 10.

ESTERHÁZY Péter

1979 *Termelési-regény (kisssregény)*.

Online: https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/ESTERHAZY/esterhazy00003a_kv.html, 2024. 03. 22.

1991 *A halacska csodálatos élete*. Online: https://konyvtar.dia.hu/xhtml/esterhazy_peter/Esterhazy_Peter-A_halacska_csodaltatos_elete.xhtml, 2024. 11. 18.

HOULLEBECQ, Michel

2011 [2010] *A térkép és a táj*. Ford. Tótfalusi Ágnes. Magvető, Budapest.

KÁNYÁDI Sándor

1955 *Arany János kalapja*. Online: <https://www.e-nepujas.ro/articles/kanyadi-sandor-arany-janos-kalapja>, 2024. 10. 30.

KEMÉNY István

2006 Komp-ország, a hídról. In *Holmi*. XVIII. (2), 220–226.

KIPKE Tamás

1983 [1978] Beszélgetés Pilinszky Jánossal. In Török Endre (szerk.): *Beszélgetések Pilinszky Jánossal*. Magvető, Budapest, 86–90.

KORNIS Mihály

1993 Napkönyv (IX). Éjszaka: alámerülés. In *Holmi*. V. (11), 1503–1514.

KUKORELLY Endre

1997 Cím nélkül. *A Közért. Megjegyzések az irodalomról* folytatása. In *Magyar Lettre Internationale*. (24), tavasz, 64.

MÁNDY Iván

1980 Szobában. In uő: *A bútorok*.

Online: https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/MANDY/mandy00159x_kv.html, 2025. 03. 05.

MÉSZÖLY Miklós

1989 *A pille magánya*.

Online: https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/MESZOLY/meszoly00163a_kv.html, 2025. 03. 05.

MIKSZÁTH Kálmán

1986 Az a fekete folt. In uő: *Tót atyafiak. Gavallérok*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 47–76.

MOLIÈRE

2002 [1663] Versailles-i rögtönzés [L’Impromptu de Versailles]. Ford. Illés Endre. In Domokos Mátyás – Lackfi János szerk: *Molière összes drámái*, I. köt, Osiris Kiadó, Budapest, 487–510.

NEMES NAGY Ágnes

1957–1969 *Lázár*. Online: https://reader.dia.hu/document/Nemes_Nagy_Agnes-A_Fold_emlekei-1066, 2025. 01. 08.

PARTI NAGY Lajos

2003 *Grafitnesz*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

SCHILLINGER Gyöngyvér

2024 *Rohadjon meg az összes*. Kalligram Kiadó, Budapest.

SCUDÉRY de, Georges

1635 *La Comédie des comédiens, poème de nouvelle invention*. Online: https://www.theatre-classique.fr/pages/programmes/edition.php?t=../documents/SCUDERY_COMEDIEDESCOMEDIENS.xml, 2024. 03. 19.

SZILÁGYI Lenke

2014 *Íróportrék*. Online: <https://litera.hu/media/galeria/szilagyi-lenke-fotoi.html>, 2024. 10. 30. A kiállítás ideje: 2015. május 2. – június 7., Mai Manó Ház, Budapest.

SZÚCS Attila

2001 Cím nélkül. Online: <https://szucsattila.hu/paintings/2001>, 2024. 10. 29.

2002 *Tisztaszoba*. Fővárosi Képtár, Kiscelli Múzeum, Budapest.

2015 Cím nélkül. Online: <https://szucsattila.hu/drawings/2015>, 2024. 08. 23.

SZIKSZAI Rémusz (Rendező)

2017 *Rendezés*. Február 26. Vígszínház, Budapest.

TÉREY János

1996 Primadonna. In *Holmi*, VIII. (8), augusztus, 1151–1152.

TÓTH Krisztina

2011 *Pixel*. Magvető Kiadó, Budapest.

VIDA Gábor

2018 [2017] *Egy dadogás története*. Magvető Kiadó, Budapest.

Interviuri cu Attila Bartis. Laudații pentru autor. Prefețe, discursuri de deschidere

ELEK Tibor

2016 Felmérni önmagunkat, a körülöttünk lévő világot, megküzdeni nyavalyáinkkal. Beszélgetés Bartis Attilával. In *Bárka. Irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat*. XXIV. (3), 89–95.

GYÖRFFY Ákos

2019 *Ne gondoljuk, hogy mi vagyunk a világ közepe! – Bartis Attila a Mandinernek*. Online: <https://mandiner.hu/kultura/2019/11/bartis-attila-a-mandinernek>, 2024. 08. 13.

KEMÉNY István

2018a Bartis Attila 50, laudáció. In *Jelenkor*. LXI. (3) 308–311.

2018b

2019 A szigeteken – Bartis Attila kiállításának megnyitószövege. In *Székelyföld* XXIII. (12) 145–148.

KOSZTRABSZKY Réka

2015 *Az önmagát beteljesítő fikció*. Online: <https://irodalmiszemle.sk/2015/12/az-onmagat-beteljesit-fikcio/>, letöltés ideje: 2024. 09. 04.

LAIK Eszter

2011 A családi mítoszoktól a Nyugalomig. Hadik-szalón Bartis Attilával. In *Irodalmi Jelen*. Online: <https://www.irodalmijelen.hu/05242013-1451/csaladi-mitoszoktol-nyugalomig>, letöltés

ideje: 2024. 09. 20.

NARBUTOVIČ, Katharina

2018 A kutyák ideje. In Bartis Attila *A szigeteken*, Magvető Kiadó, Budapest.

NAVARRAI MÉSZÁROS Márton

2021 „Megfulladnék, ha bezárnám magam egy formába” – Bartis Attilával beszélgettünk. In *Magyar Kultúra Magazin*. I. (5), 86–93. Online: <https://kultura.hu/megfulladnek-ha-bezarnam-magam-egy-formaba-bartis-attilaval-beszeltunk>, 2024. 11. 19.

PETRÁNYI Zsolt

2018 Megközelítés 10 rendszertelen lépésben. In Bartis Attila *A szigeteken*, Magvető Kiadó, Budapest.

SIMON Márton

2011 *Röpülj hajóm, Újnautilus Est Bartis Attilával az A38 Hajón*. Online: <https://www.prae.hu/article/3662-ropulj-hajom/>, 2024. 08. 23.

SZEPESI Dóra

2010 *Megkérdeztük Bartis Attilát*. Online: <http://www.barkaonline.hu/megkerdezttuek/1739-megkerdezttuek-bartis-attilat>, 2024. 10. 01.

SZŰCS Attila

2018 Gondolatok Bartis Attila fényképeiről. In Bartis Attila *A szigeteken*, Magvető Kiadó, Budapest.

VAJDA Anna Noémi

2015 Első látásra. Interjú Bartis Attilával. In *Irodalmi Jelen*. Online: <https://irodalmijelen.hu/2015-jul-13-2012/az-tarsadalom-mukodokepes-ahol-szegenykent-belul-tudsz-maradni>, 2024. 09. 20.

Studii, critici și recenzii despre lucrările lui Attila Bartis

BAGI Zsolt

2012 Vissza az elbeszélésekhez. Kemény és Bartis beszélgetései. In uő (szerk.): *Helyi arcok, egyetemes tekintetek*, Facies localis universi, Műút könyvek, Miskolc, 62–73.

BALÁZS Imre József

2008 A magánszféra felrobban. Bartis Attila: Tihna [A nyugalom]. In *Korunk*. III. (19), 92–94.

2010 Betűtípusok. Bartis Attila – Kemény István: *Amiről lehet*. In *Korunk*. III. (12), 104–105.

BAZSÁNYI Sándor

2015 A határozott névelős író. In *Élet és Irodalom*. LIX. (48), 18.

BENCSIK Orsolya

2016 A szolidaritás hiánya: az olvasói szabadság vége. Online: <https://tizatajonline.hu/irodalom/a-szolidaritas-hiany-a-olvasoi-szabadsag-vege/>, 2024. 07. 11.

BÉNYEI Péter

2016 Sötétkamra (Bartis Attila: A vége). In *Alföld*, LXVII. (6), 86–92.

BODOR Béla

2002 Mit tükröz vissza a szem, mely a semmibe tekint? In *Holmi*, XIV. (1), 106–110.

BOMBITZ Attila

2002 Séták kéklő párában. In *Tiszatáj irodalmi folyóirat*, LVI. (9), 111–120.

BUDAC, Alexandru

2022 Plimbarea, 1995 (A SÉTA). In Babeți, Adriana – Fotache, Oana (szerk.) *Dicționarul romanului central-european din secolul XX*. Polirom, Bukarest, 481–482.

BURȚA-CERNAT, Bianca

2008 Attila Bartis – o lecție de literatură. In *Observator Cultural*. IX. (438), 13. Online: <https://www.observatorcultural.ro/articol/attila-bartis-o-lectie-de-literatura-2/>, 2024. 06. 18.

DARABOS Enikő

2016 Labirintus a Szívben (Bartis Attila: A vége). In *Jelenkor. Irodalmi és művészeti folyóirat*. LIX. (5), 544–551.

2017 [2008] A test piszkos ügyei (Bartis Attila: *A nyugalom*). In *Testmetaforák*, Lector Kiadó, Marosvásárhely, 150–163. A tanulmány eredeti megjelenési helye: *Jelenkor*, LI. (4), 442–450.

DEMÉNY Péter

2001 Bartis Attila: A nyugalom. In *Kortárs. Irodalmi és kritikai folyóirat*. XLV. (11) 116–117.

FARKAS Zsolt

2001 Szép és jó és szép és jó. Bartis Attila: A séta. In *Korunk*. III. folyam, XII. (11), 70–76.

FÖLDES Györgyi

2019 Transzszexualitás/Transztextualitás. Transz és inter testleírások, testreprezentációk. In Hajdu Péter – Kálmán C. György – Mekis D. János – Z. Varga Zoltán (szerk.) *Elmélet, irodalom, kép, Reciti*, Budapest, 305–319.

GHÎȚEANU, Serenela

2017 *Excepția purității*. Online: <https://revista22.ro/actualitate-interna/excepia-puritatii>, 2024. 06.

18.

GONDOS Mária Magdolna

2015 *Tanítványperspektívából. Bartis Attila: A vége.* Online: <https://litera.hu/magazin/kritika/tanitvanyperspektivabol.html>, 2024. 10. 08.

GULEA, Dan

2018 Istorii românești. In *Apostrof, revistă a uniunii scriitorilor*, XXIX. 12 (343), 10. Online: <https://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2018/n12/a10/>, 2024. 06. 17.

GYÖRFFY Miklós

2016 *Goya kutyája a Ferihegyi úton (Bartis Attila: A vége, Magvető, 2015).* In *Műút* LXI. (55), 69–73.

GYÜRKY Katalin

2017 Sakkozás. In *Alföld*. Online: <https://alfoldonline.hu/2017/03/sakkozas/>, 2024. 04. 04.

HORVÁTH Csaba

2016 *Egy fénykép rólad itt marad. Bartis Attila: A vége.* Online: <https://art7.hu/irodalom/egy-fenykep-rolad-itt-marad/>, 2024. 11. 27.

KÁROLYI Csaba

1996 Az Engelhard-hagyaték. Bartis Attila fotókiállítása. In *Élet és Irodalom*. XL. (23), 18.

2001 Egy nyugtalanító regény. In *Élet és Irodalom*. XLV. (35) 25.

KÁROLYI Csaba

2016 *ÉS-Kvartett – Bartis Attila A vége című regényéről*, Résztvevők: Bazsányi Sándor, Kálmán C. György, Károlyi Csaba, Visy Beatrix. In *Élet és Irodalom*. LX. (14), 20–21.

KELEMEN Emese

2017 Mintha már olvastam volna. In *Tiszatáj*. LXX. (11), 128–132.

KOLOZSI Orsolya

2016 (Ön)analízis. (Bartis Attila: A vége). In *Kalligram*. XXV. (1), 96–98.

LÁNG Zsolt

2008 A rémület formája. In uő: *Tója vagy tottja? „a” „romániai” „magyar” „irodalom” „története”, Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 122–124.*

MAKKAI T. Csilla

2019 Egy recepció változástörténete. In *Szépirodalmi Figyelő*. XVIII. (3), 76–86.

MARGÓCSY István

2002 Bartis Attila / A nyugalom. In *2000*. XIV., március, 55–62.

MÁTYÁS Edina

2016 A szerzői és a rendezői változat. In *Ellenfény. Tánc- és Színházművészet: Kortárs írók színháza*, XXI. (158), 32–35.

NAGY Imola Dóra

2004 Bartis Attila. Íróportrék. In *Szépirodalmi Figyelő*. III. (2), január–február, 90–95.

NEMES Z. Márió

2016 „Leisztol a söngeiszt, nincs megállás” (Bartis Attila: A vége). In *Jelenkor. Irodalmi és művészeti folyóirat*. LIX. (5), 552–556.

PALKOVICS Beáta

2016 *Otthonról hazafelé. Identitás és prózanyelv Bartis Attila műveiben*. Napút-füzetek, Napkút Kiadó, Budapest.

PROICS Lilla

2016 *Milyen színház a milyen színházban*. Online: <https://teszt.revizoronline.com/bartis-attila-rendezes-marosvasarhelyi-nemzeti-szinhaz-tompa-miklos-tarsulata/>, 2024. 04. 04.

RÁCZ I. Péter

1999 Nevezetes történetek. Bartis Attila: A kéklő pára. In *Jelenkor*. XLII. (9), 959–961.

2002 (Bizonyos értelemben) nyugalom. Bartis Attila: A nyugalom. In *Alföld*, LIII. (5), 89–91.

SZÉNÁSI Zoltán

2016 Fényérzékeny életek. (Bartis Attila: A vége). In *Műút*, LXI. (55), 74–76.

SZILÁGYI-NAGY Ildikó

2004 Az elbeszélés és a szubjektum viszonya Bartis Attila két regényében. In *Kalligram*, XIII. (3), 108–113.

SZILÁGYI Zsófia

2002 Az iszapba ragadt idő. Bartis Attila: A nyugalom. In *Bárka. Irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat*. X. (3), 111–116.

TANDORI Dezső

1995 Bartis Attila: A séta. In *Alföld*. XLVI. (9), 78–81.

XANTUS Boróka

2010 „Látható lesz a láthatatlan”(?) Bartis Attila Romlás c. darabjáról, valamint az előadásról. In *Látó szépirodalmi folyóirat*, XXI. (11), 85–89.

Alte referințe. Bibliografie selectivă

ANGYALOSI Gergely

2019 A szerszámkészítő kacsázik. In *Helikon, Irodalom- és Kultúratudományi Szemle. Gérard Genette, a szerszámkészítő*. LXV. (4), 481–495.

ALBER, Jan

2018 [2009] Lehetetlen történetvilágok – mit kezdünk velük? Ford. Tóth Csilla. In *Helikon. Irodalom- és kultúratudományi szemle. Nem természetes narratológia*. LXIV. (2) 156–170.

2023 Metalepsis in English Literature: From the Middle Ages to Postmodernism. In Hühn, Peter – Pier, John – Schmid, Wolf (szerk.): *Handbook of Diachronic Narratology*, De Gruyter, Berlin/Boston, 751–769.

ALBER, Jan – BELL, Alice

2012 Ontological Metalepsis and Unnatural Narratology. In *Journal of Narrative Theory*, XLII. (2), 166–192.

ALLAIN, Sébastien

2018 Métalespes du récit vidéoludique et reviviscence du sentiment de transgression. In *Sciences du jeu*, (9). Online: <https://journals.openedition.org/sdj/909>, 2024. 12. 09.

BABEȚI, Adriana

2022 Introducere. In Babeți, Adriana – Fotache, Oana (szerk.) *Dicționarul romanului central-european din secolul XX*. Polirom, Bukarest, 7–98.

BAHTYIN, Mihail Mihajlovics

1976 A tér és az idő a regényben. In uő *A szó esztétikája*. Ford. Könczöl Csaba – Kőrösi József. Gondolat Kiadó, Budapest, 257–302.

1982 [1965] *François Rabelais művészete, a középkor és a reneszánsz népi kultúrája*. Ford. Könczöl Csaba, Európa Kiadó, Budapest.

BALASSA Zsófia

2013 *Emlékezés és elbeszélő(je). A narrátor funkciója Tennessee Williams Üvegfigurák című drámájában*. Online: <https://www.apertura.hu/2013/osz/balassa-emlekezés-es-elbeszeloje-a-narrator-funkcioja-tennessee-williams-uvegfigurak-cimu-dramajaban/>, 2024. 04. 03.

2019 *Amikor a dráma elbeszélőt keres*, Kronosz Kiadó, Pécs.

BALÁZS Imre József

2012 Egy fordulat határterülete. A fiatal irodalom olvasatai. In uő: *Az új közép. Tendenciák a*

kortárs irodalomban. Universitas Szeged Kiadó, Szeged, 7–15.

BÁNYAI Éva

2011a Ott vannak, csak nem látszanak. Elhallgatásalakzatok Bodor Ádám prózájában. In *Híd*. LXXV. (2.) 52–77.

2011b *Térképzetek, névtérképek, határidentitások*. Komp-Press, Kolozsvár.

2016 *Fordulat-próza. Átmenetnarratívák a kortárs magyar irodalomban*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár.

BARTHES, Roland

1985 *Világoskamra. Jegyzetek a fotográfiáról*. Ford. Frech Magda. Európa Könyvkiadó, Budapest.

2019 Valóság hatás. Ford. P. Simon Attila. In Hajdu Péter – Kálmán C. György – Mekis D. János – Z. Varga Zoltán (szerk.) *Leírás. Elmélet, irodalom, kép*, Reciti, Budapest, 463–469.

BAZIN, André

1977 A fénykép ontológiája. Ford. Baróti Dezső. In Kenedi János (szerk.): *A film és a többi művészet*. Gondolat Kiadó, Budapest.

BELL, Alice

2016 Interactional Metalepsis and Unnatural Narratology. In *Narrative*, XXIV. (3), 294–310.

BENE Adrián

2007 Marginális a középpontban: az öntetszelgő fikció: Gérard Genette: Metalepszis. In *Kalligram*, XVI. (7–8), 159–160.

2019 Genette és a posztklasszikus narratológia. In *Helikon, Irodalom- és Kultúratudományi Szemle. Gérard Genette, a szerszámkészítő*. LXV. (4), 495–510.

BENJAMIN, Walter

1980 A fényképezés rövid története. Ford. Pór Péter. In uő: *Angelus novus*, Magyar Helikon, Budapest, 689–709.

BERSZÁN István

2006 Bodor Ádám köpönyege és egyéb apokrif példabeszédek. In *Látó szépirodalmi folyóirat*. XVII. (3), 86–91.

BLOOM, Harold

2003 [1975] A map of misreading. Oxford University Press. Online: https://books.google.ro/books?id=hHFjAgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_g

e_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, 2024. 09. 25.

BODROGI Ferenc Máté

2022 Az irodalmi fikció. In Bényei Péter – Bodrogi Ferenc Máté (szerk.): *Prózaelméleti ismeretek*, Debreceni Egyetem, Debrecen, 1–22.

Online: <https://dtk.tankonyvtar.hu/handle/123456789/14220>, 2024. 09. 04.

BOEHM, Gottfried

1998 A képleírás. Ford. Rózsahegyi Edit. In Thomka Beáta (szerk.): *Narratívák 1. Képleírás. Képi elbeszélés*. Kijárat Kiadó, Budapest, 19–37.

BOLLOBÁS Enikő

2019 Az első nyelvi fordulat Magyarországon. A strukturalista szemlélet megjelenése az irodalomtudományban. In uő (szerk.): *Elméletek vonzásában – A „határtalan tudomány” kezdetei a hatvanas-hetvenes évek humán- és társadalomtudományi kutatásaiban*. Gondolat Kiadó, Budapest, 113–155.

BOUJU, Emmanuel

2023 *Epimodernism. Six Memos for Literature Today*. Palgrave Studies in Modern European Literature. Palgrave MacMillan, Cham.

BOURRIAUD, Nicolas

2019 [2009] Radikáns. A globalizáció esztétikája. In Dánél Mónika – Hlavacska András – Király Hajnal – Vincze Ferenc (szerk.): *Tér – elmélet – kultúra*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 147–162.

CAÏRA, Olivier

2020 Genette et la fiction interactive: un nouveau champ d’application. In *Nouvelle Revue d’esthétique*. XXVI. (2), 89–99.

COHN, Dorrit

2007 Metalepszis és mise en abyme. In Bene Adrián – Jablonczay Tímea (szerk.): *Narratívák 6*, Kijárat Kiadó, Budapest, 113–122.

CSABAI Márta – ERŐS Ferenc

2000 *Testhatárok és énhatárok. Az identitás változó keretei*. József Műhely Kiadó, Budapest.

DÁNÉL Mónika

2003 A tükör és a hasonmás mint az irodalom és a film heterotópiái. In Pethő Ágnes (szerk.): *Köztes képek. A filmelbeszélés színterei*. Sapiientia Könyvek, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 249–280.

2012 Érzékek természete, közvetített természet a *Sinistra* körzetben. Haptikus befogadás —

szagok nyomába. In *Híd*. LXXVI. (3), 45–53.

2023 Lost in Transition? Understanding Hungarian and Romanian 1989 Regime Change through Metalepsis and Collage. In Robbe, Ksenia (szerk.): *Remembering Transitions. Local Revisions and Global Crossings in Culture and Media*, De Gruyter, Berlin/Boston, 85–113.

DARIDA Veronika

2016 Az állat tekintete. In *Magyar Filozófiai Szemle*. LX. (3), 96–105.

DECZKI Sarolta

2021 [2017] Hátborzongató idegenség. Besúgók, jelentések, irodalom. In uő: *A jereváni rádió. Műút Könyvek*, Miskolc, 11–32.

DELEUZE, Gilles – GUATTARI, Félix

2002 Rizóma. In BÓKAY Antal et al. (szerk.): *A posztmodern irodalomtudomány kialakulása – A posztstrukturálisizmustól a posztkolonialitásig*, Osiris Kiadó, Budapest, 70–86.

DOMJÁN Edit

2019 *A fényképész, akit Tamásnak hívtak. Gerőcs Péter: Árvaképek*. Online: <https://revizoronline.com/gerocs-peter-arvakepek/>, 2024. 06. 18.

DOYLE, Jon

2018 A poszt-posztmodern próza alakváltásai: ironia, őszinteség és populizmus. In *Helikon. Irodalom- és kultúratudományi szemle. Próza a posztmodern (próza) után*. LXIV. (3), 283–301.

FARKAS Zsolt

2020 A „nagy elbeszélés” hiánya: A posztmodern és a magyar irodalom. In *Szellem és tudomány: a Miskolci Egyetem Szociológiai Intézetének folyóirata*. XI. 131–143.

FOUCAULT, Michel

1999 Mi a szerző? Ford. Angyalosi Gergely. In Sutyák Tibor (szerk.): *Michel Foucault: Nyelv a végtelenhez*. Latin Betűk, Debrecen, 119–146.

FÖLDES Györgyi

2017 Anyuska régi képe. Líra és fotóekphraszisz. In *Helikon. Irodalom- és kultúratudományi szemle. Fénykép és irodalom*. LXIII. (4), 533–550.

FLUDERNIK, Monika

2007 [2003] Színtérelmozdulás, metalepszis és a metaleptikus mód. Ford. Tőkés Orsolya és Horváth Péter. In Bene Adrián – Jablonczay Tímea (szerk.): *Narratívák 6*, Kijárat Kiadó,

Budapest, 81–101.

GENETTE, Gérard

1972 Discours du récit. In *Figures III*, Le Seuil kiadó, Párizs, 66–278.

2006 *Metalepszis: Az alakzattól a fikcióig*. Ford. Z. Varga Zoltán, Kalligram Kiadó, Pozsony.

Eredeti nyelven: uő *Métalepse: De la figure à la fiction*, Le Seuil kiadó, Párizs, 2004.

GEROLD László

2000 Mint a valóság In *Színház. Kritikai és elméleti folyóirat*, XXIII. (2), 28–29.

HANEBECK, Julian

2017 *Understanding Metalepsis. The Hermeneutics of Narrative Transgression*. De Gruyter, Berlin/Boston.

HALÁSZ László

2020 Irodalmi álmok. Az álom irodalmi képe. In *Alföld*. LXXI. (3), 74–85.

HORVÁTH Csaba

2018a A referencialitás problematikája a posztmodern utáni magyar irodalomban. In uő: *Megtalált szavak. Kortárs magyar irodalom posztmodernen innen, posztmodernen túl*, Károli Könyvek (Károli Gáspár Református Egyetem–L'Harmattan Kiadó), Budapest, 41–76.

2018b A lehetséges valóságok inventárium. Tóth Krisztina prózája. In uő: *Megtalált szavak. Kortárs magyar irodalom posztmodernen innen, posztmodernen túl*, Károli Könyvek (Károli Gáspár Református Egyetem–L'Harmattan Kiadó), Budapest, 77–96.

2023 “The inventory of possible realities” – Structures seen from above: Contemporary Hungarian literature and the epimodern theory of Emmanuel Bouju. In Bányai Éva – Görözdi Judit – Vincze Ferenc (szerk.): *Hungarian Studies*. 36. köt., 113–125. Online: https://epa.oszk.hu/01400/01462/00065/pdf/EPA01462_hungarian_studies_2022_1-2_113-125.pdf, 2024. 11. 19.

HERMANN Veronika

2020 Dicsőség a kószálónak. Megjegyzések a flâneur társadalomtörténetéhez. In *Apertúra*. Online: <https://www.apertura.hu/2020/nyar/hermann-dicsoseg-a-koszalonak-megjegyzesek-a-flaneur-tarsadalomtortenetehez/>, 2024. 11. 21.

INGARDEN, Roman

1977 Az irodalmi műalkotás. Ford. Bonyhai Gábor, Gondolat Kiadó, Budapest.

ISER, Wolfgang

2001 *A fiktív és az imaginárius. Az irodalmi antropológia ösvényein.* Ford. Molnár Gábor Tamás, Osiris Kiadó, Budapest.

JABLONCZAY Tímea

2006 „A téves hívással kezdődött minden.” Narratív beágyazás és metalepszis Paul Auster *New York Trilógia (Üvegváros)* és Cervantes *Don Quijote* című regényében. In *Filológiai Közöny.* LII. (1–2), 120–134.

2007 Önreflexív alakzatok a narratív diszkurzusban. In Bene Adrián – Jablonczay Tímea (szerk.): *Narratívák 6.* Kijárat Kiadó, Budapest, 7–36.

JÁNOSSY Lajos

2018 *A hét prózája – Julio Cortázar: Az összefüggő parkok.* Online: <https://litera.hu/irodalom/elso-kozles/julio-cortazar-az-osszefuggo-parkok.html>, letöltés ideje: 2024. 08. 23.

KEIM, Jean Alphonse

1997 A fényképezés és a halál. In Bán András – Beke László (szerk.): *Fotóelméleti szöveggyűjtemény.* Enciklopédia Kiadó, Budapest, 147–160.

KRACAUER, Siegfried

1997 A fotográfia. In Bán András – Beke László (szerk.): *Fotóelméleti szöveggyűjtemény,* Enciklopédia Kiadó, Budapest, 137–146.

KLIMEK, Sonja

2011 Metalepsis in Fantasy Fiction. In KUKKONEN, Karin – KLIMEK, Sonja (szerk.): *Metalepsis in Popular Culture,* De Gruyter, Berlin/New York, 22–40.

KIBÉDI VARGA Áron

1997 A szó-és-kép viszonyok leírásának ismérvei. Ford. Somlyó Bálint. In Bacsó Béla (szerk.): *Kép, fenomén, valóság.* Kijárat Kiadó, Budapest, 300–321.

LACAN, Jacques

1970 Of Structure as an Inmixing of an Otherness Prerequisite to Any Subject Whatever. In Macksey, Richard – Donato, Eugenio (szerk.): *The Structuralist Controversy: The Languages of Criticism and the Science of Man,* The Johns Hopkins University Press, Baltimore/London, 186–200.

LAVOCAT, Françoise

2020 Et Genette inventa la métalepse. In *Nouvelle revue d'esthétique,* XXVI. (2), 43–51.

2023 A Diachronic Perspective on Metalepsis. In Hühn, Peter – Pier, John – Schmid, Wolf (szerk.) *Handbook of Diachronic Narratology*, De Gruyter, Berlin/Boston, 725–750.

LIPOVETSKY, Gilles

2011 [1983] Nárcisz avagy az úr stratégiája. Ford. Keszeg Anna. In *Korunk*. III. foly., XXII. (8), 6–8.

LYOTARD, Jean-François

1993 [1979] *A posztmodern állapot*. Századvég Kiadó, Budapest.

MERLEAU-PONTY, Maurice

2006 *A látható és a láthatatlan*. Ford. Farkas Henrik, Szabó Zsigmond. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

McHALE, Brian

2004 [1987] *Postmodernist Fiction*. Routledge, London/New York.

2007 Kínai-doboz világok. Ford. Kucserka Zsófia. In Bene Adrián és Jablonczay Tímea (szerk.): *Narratívák 6*, Kijárat Kiadó, Budapest, 181–208.

MIZSER Attila

2021 Próza-váltás. A rendszerváltás reprezentációja és a közép-európai gondolat a magyar irodalomban. In Földes Györgyi – Kovács Gábor – Ladányi István – Szávai Dorottya (szerk.): *Kelet-Közép-Európa mint kulturális konstrukció*. Gondolat Kiadó, Budapest, 118–125.

MONTALBETTI, Christine

2007 Ce que fait la métalepse à la fiction: théorie et pratique. In Béatrice Laville and Brigitte Louichon (szerk.): *Les enseignements de la fiction*. Presses Universitaires de Bordeaux, Pessac, 117–127.

2019 Les ailes de la théorie ou l'usage du temps. In *Poétique*. CLXXXV. (1), Le Seuil kiadó, Párizs, 185–190.

NÉMETH Zoltán

2012 *A posztmodern magyar irodalom hármasságának stratégiája*, Kalligram Kiadó, Pozsony.

2018 *Hálózatelmélet és irodalomtudomány*, Nap Kiadó, Dunaszerdahely.

NIETZSCHE, Friedrich

1908 *Im-igyen szól a Zarathustra*. Ford. dr. Wildner Ödön. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest. Online: <https://mek.oszk.hu/01700/01740/01740.pdf>, 2025. 02. 26.

NORA, Pierre

1999 [1984] *Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája*. Ford. K. Horváth Zsolt.
Online: <https://epa.oszk.hu/00800/00861/00012/99-3-10.html>, 2025. 02. 26.

OROSZ Magdolna

2003 *„Az elbeszélés fonala”*. Narráció, intertextualitás, intermedialitás. Gondolat Kiadói Kör, Budapest.

PETHŐ Ágnes

2003 A „Fehér lap”-tól a „Fehér part”-ig. Szavak és képek közé íródo alakzatok Godard mozijában. In Pethő Ágnes (szerk.): *Köztes képek. A filmelbeszélés színterei*. Sapiencia Könyvek, Scientia Kiadó, Kolozsvár, 183–232.

PIELDNER Judit

2013 A víz szaga, a vég szaga. Bodor Ádám: *Verhovina madarai. Változatok végnapokra*. In uő: *Az értelmezés ideje*. Tanulmányok, kritikák. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 143–148.

PIER, John

2014 Metalepsis. In Hühn, Peter – Meister, Jan Christoph – Schmid, Wolf (szerk.): *Handbook of Narratology, 2nd edition*. I. köt. De Gruyter, Berlin/Boston, 326–343.

PRINCE, Gerald

2006 Disturbing Frames. In *Poetics Today*. XXVII. (3), 625–630.

RYAN, Marie-Laure

2006 [2004] *Avatars of Story*, University of Minnesota, Minneapolis.

2013 Impossible Worlds and Aesthetic Illusion. In Wolf, Werner – Bernhart, Walter – Mahler, Andreas (szerk.): *Immersion and Distance. Aesthetic Illusion in Literature and Other Media*. Rodopi, Amsterdam/New York, 131–148.

SÁNDOR Katalin

2006 Közelítések a médiumköziség kérdéseire I. In *Iskolakultúra*. XVI. (1), 17–36.

2016 Átlépett és hordozott határok kortárs román filmekben. In *Metropolis filmelméleti és filmtörténeti folyóirat*. XX. (2), 60–72.

SÁRI B. László

2018 A posztmodern után – a kortárs amerikai irodalom dilemmái. In *Helikon. Irodalom- és kultúratudományi szemle. Próza a posztmodern (próza) után*. LXIV. (3), 249–267.

SCHAEFFER, Jean-Marie

2007 Metalepszis és fikcionális belemerülés. Ford. Bene Adrián. In Bene Adrián – Jablonczay

Tímea (szerk.): *Narratívák 6*, Kijárat Kiadó, Budapest, 242–253.

SCHWANECKE, Christine

2022 *A Narratology of Drama. Dramatic Storytelling in Theory, History, and Culture from the Renaissance to the Twenty-First Century*, De Gruyter, Berlin/Boston.

SELYEM Zsuzsa

2014 [2010] Irodalom a kirekesztés ellen. In uő: *Fiktív állatok*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 259–271.

SLÁDEK, Ondřej

2023 Metalepsis in Czech Literature, In Hühn, Peter – Pier, John – Schmid, Wolf (szerk.): *Handbook of Diachronic Narratology*, De Gruyter, Berlin/Boston, 770–789.

SMID Róbert

2019 *Sigmund Freud és Jacques Lacan papírgépei. A pszichoanalízis inherens médiumarcheológiai diskurzusa*. Előretolt Helyőrség Íróakadémia, Budapest.

SONTAG, Susan

1981 [1973] *A fényképezésről*. Ford. Nemes Anna. Európa Könyvkiadó, Budapest.

1983 *A betegség mint metafora*. Ford. Lugosi László. Európa Könyvkiadó, Budapest.

SZERDAHELYI Zoltán

1990 A posztmodern kompozíciós jegyek mint egy lehetséges csoportosítás-kísérlet összetevői. In Bernáth Árpád et alii (szerk.): *Studia Poetica*. IX. köt. 175–190.

SZILI József

1992 Előszó. In uő (szerk.): *A strukturalizmus után*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

TÁTRAI Szilárd – TOLCSVAI NAGY Gábor (szerk.)

2008 *Szöveg, szövegtípus, nyelvtan*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.

THOMKA Beáta

1980 Az irónia prózai minőségei. Esterházy „Ironikusan utalt iróniája”. In *Híd. Irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat*. XLIV. (3), március, 345–356.

TÓTH Csilla

2018 Nem természetes narratológia. In *Helikon. Irodalom- és kultúratudományi szemle. Nem természetes narratológia*. LXIV. (2), 91–113.

TÖRÖK Lajos

2004 Hajóútszűkület. Margócsy István: Hajóvonták találkozása. In *Kalligram*. XIII. (10), 100–

107.

VISY Beatrix

2017 Fénykép és szöveg, fénykép az irodalomban – elméleti közelítések. In *Helikon. Irodalom- és kultúratudományi szemle. Fénykép és irodalom*. LXIII. (4), 463–500.

2022 A fénykép mint mise en abyme – „prózafordulat”, fotó a mise en abyme tükröződésében. In *Per Aspera ad Astra, A Pécsi Tudományegyetem művelődés- és egyetemtörténeti közleményei*. IX. (1), 113–131.

WOLF, Werner

2005 Metalepsis as a Transgeneric and Transmedial Phenomenon: A Case Study of the Possibilities of ‘Exporting’ Narratological Concepts. In Meister, Jan Christop – Kindt, Tom – Schernus, Wilhelm (szerk.): *Narratology beyond Literary Criticism: Mediality, Disciplinarity*. De Gruyter, Berlin, 83–107.

2006 Defamiliarized Initial Framings in Fiction. In Wolf, Werner – Bernhart, Walter (szerk.): *Framing Borders in Literature and Other Media*, Rodopi, Amsterdam/New York, 295–328.

2013 Aesthetic Illusion. In Wolf, Werner – Bernhart, Walter – Mahler, Andreas (szerk.): *Immersion and Distance. Aesthetic Illusion in Literature and Other Media*. Rodopi, Amsterdam/New York, 1–63.

2023 Aesthetic Illusion: A History of ‘Immersion’ and Western Illusionist Literature since Antiquity. In Hühn, Peter – Pier, John – Schmid, Wolf (szerk.): *Handbook of Diachronic Narratology*, De Gruyter, Berlin/Boston, 854–878.

Z. VARGA Zoltán

2020 Autofikció és önéletírás-kutatások Franciaországban. In *Filológiai Közöny*. LXVI. (2), 5–25.